

Martos Gábor

Érték, értékrend, fórumok — és a kisüsti

A kolozsvári Magyar Filológia Tanszék által küldött első kongresszusi értesítőben két mondat ragadta meg a figyelmemet. Az első ez volt: „A magyar irodalomtörténet-írás értékszemléletének revíziója elkerülhetetlen.” A második: „Hogyan viszonyul a magyar irodalom sajátos értékrendje az európai irodalom értékeihez?” E két mondatot egymás mellé párosítva ötlött fel bennem az a gondolat, amelyet most szeretnék megosztani Önökkel. Szerintem a revízióhoz van *legalább egy* fontos támpont, mégpedig olyan, mely egyúttal a második kérdésre is meglehetősen megalapozott választ adhat. Ez a támpont éppen itt, Kolozsváron lelhető fel... pontosabban volt fellelhető. Két fórumról van szó, két folyóiratról, két olyan sajtókiadványról, melyek működésük egy-egy (ráadásul részben párhuzamosan is futó) szakaszában az akkori erdélyi magyar irodalom, kultúra, szellemi élet figyelemreméltó értékközvetítői, értéktelmentői voltak.

Ez a két fórum az *Echinox* és a *Fellegvár*.

(Csak zárójelben, de már most előrebozsátom: nyilván voltak e két folyóirat mellett más, hasonló értékeket felmutató fórumok is — gondolkodok itt például elsősorban a Kolozsvári Egyetem Gaál Gábor Körére, a híres „Gégé”-re, vagy a nagyváradi Ady Körre —, ezek azonban az én számomra, aki nem itt éltem át azokat az éveket, csak másodlagos információk alapján lehetnének jellemezhetőek; szemben az *Echinox* és a *Fellegvár* visszakereshető, kézbe vehető példányaival, melyekről így tehát bárki ma is közvetlen benyomást nyerhet.)

Az *Echinox* a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem Diákszövetségének három (román, magyar és német, illetve újabban a franciával együtt már négy) nyelvű lapja. 1969-es indulása után néhány évvel a lap — s mindezekelőtt annak magyar része — már elkezdte levetkőzni „diáklap” jellegét, s a hetvenes évek közepére az erdélyi (magyar) sajtó egyik legizgalmasabb vállalkozásává nőtte ki magát; csak példaként említem, hogy az egyetemista korú szerzők mellett olyanok is szerepeltek írásaikkal a lapjain, mint Bretter György, Cs. Gyimesi Éva, Harag György, Láng Gusztáv, Méliusz József és mások.

A *Fellegvár* a kolozsvári *Igazság* című napilap heti ifjúsági melléklete volt, mely 1978 áprilisa és 1981 áprilisa között kilencvenkilenc számot ért meg, ez a kilencvenkilenc lapoldal azonban különlegesen fontos — sőt, a mából visszanézve szinte már legendás — szerepet töltött be az erdélyi fiatalok szellemtörténetében, vagy ahogy Szócs Géza fogalmazta:

önvédelmi — és ezt már én teszem hozzá: közösségvédelmi — reflexeik kialakításában.

És ha már kicsúszott a számon Szócs neve, folytassuk is vele... pontosabban *velük*.

Az *Echinox* szerkesztésébe nagyjából az 1974-es év során fokozatosan kapcsolódnak be az egyetem akkori diákjai közül egy meglehetősen szoros baráti kör tagjai, mindenekelőtt Szócs Géza és Egyed Péter; az 1974. decemberi számtól aztán már ők ketten jegyzik szerkesztőként a magyar oldalakat, egészen végzésükig, azaz 1978 nyaráig. Ekkor tőlük a magyar oldalak gondozását három új szerkesztő veszi át: Beke Mihály András, Bréda Ferenc és Bretter Zoltán; ők 1981 májusáig vesznek részt a szerkesztésben (s távozásuk után a lap fokozatosan és hosszú időre elveszti korábbi magas minőségét és ezzel együtt jelentőségét is).

Szócs Géza '78-ban az egyetem elvégzése után az *Igazság* szerkesztőségébe kerül, ahol is éppen ő lesz az induló *Fellegvár*-oldalak gondozója; szinte természetes hát, hogy — ahogy volt szerkesztőtársa, Egyed Péter fogalmazta — „az *Echinox*-szemlélet és -stílus Szócs Gézával és az *Echinox*-szerzőgárda jó részével áttelepült a *Fellegvárba*”.

Ha már itt tartunk, nézzük meg ezen a ponton, milyen is volt az a bizonyos „*Echinox*-stílus”. Erre a kérdésre Cseke Péter adott meglehetősen pontos választ egy, az *Utunkban* 1977-ben megjelent írásában, amelyben így foglalta össze a Szócs—Egyed szerkesztőpáros koncepcióját: „... az elmélet primátusa érvényesül... a filozofikus hangvétel térhódítása, az elméleti hozzáállás igénye minden szinten. Ennek vonzásában — a tiszta elméletet a korszerű művelődési modell érvényre juttatása érdekében kulturális tettként érzékelve — keresik Egyed Péterék a nemzedékekre háruló közösségi feladatokat.”

Egyed és Szócs legnagyobb érdeme talán éppen az, hogy a fenti koncepció megvalósításához még valamit felismertek: s ez éppen az *értékek közvetítésének* a hatalmas szerepe volt. S ebben a felismerésben osztoztak velük nemcsak az őket az *Echinox* szerkesztői székében követő „BBB” tajgai, de mindazok a fiatalok, akik rendszeres közreműködői voltak e két fórumnak, s természetesen az ezek által megvalósított értékteremtésnek is. Talán nem érdektelen e helyütt egy rövid névsorlvasással áttekinteni a két fórum legjelentősebb munkatársait: a már említett szerkesztőkön túl Adonyi Nagy Mária, Ara-Kovács Attila, Balla Zsófia, Bogdán László, Cselényi Béla, Gittai István, Körössi P. József, Markó Béla, Molnár Gusztáv, Palotás Dezső, Tamás Gáspár Miklós, Tompa Gábor, Zudor János... Gondolom, Önök is észrevették, hogy a mai erdélyi (vagy legalábbis erdélyi indíttatású) magyar irodalom szinte teljes középnemzedéke az úgynevezett harmadik Forrás-generáció előso-

roltatott itt; és akkor az ugyanebbe a szellemi körbe tartozó, ám tragikusan fiatalon elhunyt Boér Gézáról, Darkó Istvánról és Sütő Istvánról még nem is tettünk említést.

Kérem, gondolják át még egyszer azokat a dátumokat, melyeket említettem: Szócs és Egyed 1974-től szerkeszti az *Echinoxot*, majd őket 1981-ig a „BBB” követi; a Szócs szerkesztette *Fellegvár* 1978-tól ugyancsak 1981-ig létezik. Hogy ez a '74-től '81-ig tartó hét-nyolc év milyen volt itt Erdélyben, erről én hadd ne beszéljek, hiszen a jelenlévők nagy része, akik azokat az éveket itt élték át, ezt nálamnál sokkal jobban tudják. Talán mondjunk csak annyit az újszülöttek kedvéért: nem volt már az sem könnyű hét-nyolc év, még ha később aztán ki is derült, hogy messze nem azok voltak a legnehezebbek...

És akkor most nézzük meg, ugyan mit is adott éppen ez a két fórum, illetve a bennük tevékenykedő alkotók ebben a nem-túl-könnyű hét-nyolc évben (bár utólag talán még azt is mondhatjuk: szinte az utolsóokban, amikor még *egyáltalán* tenni lehetett *valamit*) az erdélyi magyar kultúra értékeihez... az úgynevezett európai kultúra értékeiből. Nos, e két lap akkori számait lapozgatva hamar feltűnik az olvasónak, hogy ezeken az oldalakon rendre olyan nevekkel találkozhat, akikkel az akkori romániai, de akár az akkori magyarországi más lapok hasábjain nemigen. Vagyis ez a két fórum rengeteget tett az Erdélyben (vagy némely más esetben akár az egész magyar kultúrában) akkor (vagy néha akár mindmáig) kevésbé ismert művek, gondolatok megismertetéséért; ahogy Bréda Ferenc fogalmazta: a szellemi fehér foltok eltüntetéséért. S hogy ezek a művek, ezek a gondolatok milyen értékeket képviseltek, arra, azt hiszem, megint csak elég lehet egy rövid névsorolvasás: Pierre Bourdieu, Maurice Cornfort, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Gabriel Liiceanu, Nicolas de Malebranche — akinek az *Echinoxban* megjelent, Bréda Ferenc fordította írása az első magyar nyelvű megjelenése volt! —, Jean Piaget, Karl R. Popper, George Santavana... És hogy ne csak filozófusokat említsünk, nézzünk szét a líra területén is, mégpedig mindenekelőtt az azonos ország- és sorsközösségben élő román és romániai német lírikusok között; az ez irányú kitekintésből idézzük itt most csak Ana Blandiana, Dan Damaschin, Ștefan Damian, Mircea Dinescu, Dinu Flămând, Viorel Mureșan, Teofil Răchițeanu, illetve Franz Hodjak, Anemone Latzina, Werner Söllner vagy Richard Wagner nevét. (Azt hiszem, az általuk képviselt értékek méltatására sem kell külön kitérnem; ezek a nevek ma már önmagukért beszélnek.)

Persze, ha e fórumok kapcsán értékközvetítésről beszélünk, ne csak fordításokra gondoljunk: a fiatal szerkesztők éppígy tallóztak — lehetőségeik szerint — a kevésbé ismert magyar nyelvű értékekből is: így mu-

tatták be lapjaikban például a vajdasági *Új Symposion*-kör (Tolnai Ottó, Ladik Katalin), a párizsi *Magyar Műhely* (Bújdosó Alpár, Nagy Pál) vagy a tengerentúli magyar szerzők (Vitéz György, Horváth Elemér) legújabb munkáit, vagy akár hazai tájaik közvetlen elődeinek számunkra is értéket jelentő hagyományait; gondoljunk itt csak például az *Echinox*ban a Szócs és Egyed által készített nagy — s mára ugyancsak kissé „legendásá” lett — Méliusz-interjúra.

Mindezek a fent említett nevek egy élesen körülhatárolható *értékrendet* is jelentenek a szellemtörténetben, a filozófiában, éppúgy, mint a lírában; ez utóbbit nevezhetjük neoavantgárdnak, posztmodernnek, kísérletinek vagy aminek akarjuk. És persze lehetne vitatkozni azon, hogy ez az értékrend vajon hol áll egy képzeletbeli értékrangsorban... már ha erről egyáltalán *érdemes* lenne vitatkozni. És természetesen nem akarjuk azt sem állítani, hogy ezekben az években Erdélyben nem történt volna *másfajta* értékrend-közvetítés is; más fórumokban, más értékközvetítők és -teremtők közreműködésével. Természetesen történt.

Ám hogy érték és érték között néha mekkora különbségek lehetnek (és itt akkor vissza is utalnék kiinduló kérdéseinkhez, azaz az érték szemlélet elkerülhetetlen revíziójának szempontjaihoz, illetve a magyar — vagy akár az erdélyi — irodalom viszonyához más, akár európainak nevezett értékekhez), arra befejezésül hadd idézzem Méliusz Józsefet, aki ezeket írta éppen a *Fellegvárt* köszöntő soraiban: „...Nagy meglepetés ez a frissesség, időszerűség, ez az úgyszólván új műfaj... amire egyébként művelődési sajtónk, a megszokás fogaskerekeire járva képtelen, eszét meg sem járja... Meg vagyok róla győződve, hogy a szellemi igény, amelyet a *Fellegvár* tükröz, a legidőszerűbb út az olvasónak a korszerű művelődés élménybe való bevezetésére és bevonására... Bizonyos, hogy ezek a lapok egész hazai magyar szellemi életünkben hatni fognak. Kívánok munkátokhoz további sikert, kitartást... konokságot, erőt vissza nem riadni a riasztásoktól és konzervativizmustól, amely persze hogy csuklik, amikor este, szombaton vagy vasárnap reggel az abált szalonna, póréhagyma és kisüsti párlat mellett erre az oldalra lapoz.”

Persze, azért vigyázzunk, ne legyünk egészen igazságtalanok: a kisüsti párlat sem egy *utolsó* érték...